

สื่อการเรียนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียน : แนวโน้มในทศวรรษหน้า

ผศ.มนตรี แยมักสิกร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
นิสิตปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1. บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคม เพราะการศึกษาจะมุ่งพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยย่อยที่สุด และคนจะเป็นต้นเหตุแห่งการปฏิบัติการทั้งปวง ผลแห่งการกระทำทุกอย่างในสังคม (ที่จะสะท้อนออกมา ในรูปของพฤติกรรมหรือการแสดงออก) ที่จะถูกจัดว่าเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วหรือด้อยพัฒนา ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากคนทั้งสิ้น

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (ร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.... ฉบับที่ได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2542) ทั้งนี้เพื่อเป็นทางเลือกในการรับการศึกษาอบรมของบุคคลที่จะสามารถเลือกวิธีการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง

สื่อการเรียนการสอนนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาทั้งสามแบบข้างต้น เพราะสื่อจะเป็นตัวกลางในการช่วยถ่ายทอดสาระความคิดระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนทำให้การศึกษามีบรรลุเป้าหมายได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สำหรับการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้า อาจกล่าวได้ว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นทางเลือกทางการศึกษาที่จะทวีความสำคัญมากขึ้น

เพราะสังคมอนาคตจะเป็นสังคมที่มีการแข่งขันสูง และในสังคมนานาชาตินั้นปัจจัยประการหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาถึงศักยภาพในการแข่งขันระดับนานาชาติคือปัจจัยคุณภาพประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 2)

สื่อการเรียนการสอนสำหรับทศวรรษหน้าที่จะเป็นองค์ประกอบของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องเป็นสื่อที่มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมของประเทศ

2. บริบทที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อการกำหนดลักษณะของสื่อ

ลักษณะของสื่อการเรียนนอกระบบในทศวรรษหน้า บริบทที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อการกำหนดลักษณะของสื่อ (media attributes) สำหรับการศึกษานอกระบบในทศวรรษหน้า ได้แก่

- 2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
- 2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
- 2.3 สภาพเศรษฐกิจของประเทศ
- 2.4 โครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเทคโนโลยี

2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันนับได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนอย่างแท้จริง เพราะกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญได้อาศัยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ โดยพยายามวิเคราะห์สิ่งที่เป็นจุดอ่อนของสังคมไทยเพื่อพัฒนาให้จุดอ่อนดังกล่าวลดลง จุดอ่อนของสังคมไทยที่สำคัญ คือ เราไม่สามารถเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ อย่างสามารถรักษาศีลธรรม หรือความเป็นปกติของตัวเองได้ มี 2 ประการ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คือ โครงสร้างของสังคมที่เน้นความสัมพันธ์กันด้วยอำนาจ และการขาดวัฒนธรรมทางปัญญา นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีวิกฤตการณ์ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ วิกฤตการณ์ทางสังคม วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม และวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ (ประเทศ วส. 2540 : 6-15)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างอื่น ๆ อีกมากมาย สภาร่างรัฐธรรมนูญได้สังเคราะห์ปัญหาทั้งหมดแล้วสะท้อนออกมาในกระบวนการด้านต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่ตระหนักถึงความสำคัญของประชาชนว่า "ประชาชนคือรากฐานของชาติบ้านเมือง และเป็นหัวใจของการเมือง" (อมร รักษาสัตย์. 2541 : 23) ทั้งนี้จึงได้มีการเพิ่มหลักการใหม่ที่ยังไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมาเลย อาทิ การเพิ่มสิทธิ เสรีภาพและการมีส่วนร่วมของพลเมืองมาตรการที่ทำให้ระบบการเมืองและระบบราชการสุจริตและมีความชอบธรรม รวมทั้งการเพิ่มอำนาจพลเมืองในการควบคุมการใช้อำนาจในทุกระดับทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

ประชาชนหรือพลเมืองในอนาคตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสิทธิเสรีภาพของตนเองที่พึงจะได้รับตามรัฐธรรมนูญที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ ประชาชนหรือพลเมืองในอนาคตจะต้องเป็นบุคคลที่มีทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์เสนอความคิดเห็น

เพราะทักษะต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นทักษะพื้นฐานของการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนั้นการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญในการควบคุม การใช้อำนาจในทุกระดับชั้นคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนและผู้ใช้อำนาจทุกระดับจะต้องได้รับการพัฒนา

อาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีส่วนกำหนดเงื่อนไขสำคัญอันเปรียบเสมือนเป็นเป้าหมาย (Goals) ทางการศึกษาได้หลายประการ อาทิ

- 2.1.1 ประชาชนจะต้องได้รับการพัฒนาให้รู้จัก "คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น"
- 2.1.2 การศึกษาจะต้องยึดหลักความรู้คู่คุณธรรม
- 2.1.3 จัดการศึกษาอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน ทั้งโอกาสและความเสมอภาค
- 2.1.4 ผู้ที่ได้รับการศึกษาต้องไม่รู้สึกแปลกแยกจากสังคมเดิม
- 2.1.5 การจัดการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับสภาพปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินับเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาในทุกระดับ ทุกส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยได้บัญญัติไว้เป็นหมวด 9 ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาโดยเฉพาะ

สาระสำคัญที่สะท้อนภาพจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่จะนำไปสู่แนวคิดในการกำหนดลักษณะของสื่อสำหรับศึกษานอกโรงเรียนในทศวรรษหน้า ได้แก่

- 2.2.1 เน้นให้บุคคลเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
- 2.2.2 เน้นให้เป็นบุคคลใฝ่รู้ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

- 2.2.3 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- 2.2.4 เน้นการให้มีความรู้คู่คุณธรรม
- 2.2.5 เน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

2.3 สภาพเศรษฐกิจของประเทศ

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีนโยบายปล่อยลอยตัวอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาท ตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม 2540 เป็นต้นมา (คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ. 2541 : (11)) ผลที่ตามมาคือ ค่าเงินบาทตกและแกว่งเกิดสภาวะเงินเฟ้อ ดอกเบี้ยสูง สถาบันการเงินล้มละลายมีหนี้เสียเพิ่มขึ้น ธุรกิจปิดกิจการ คนตกงานจำนวนมาก คุณภาพชีวิตของประชาชนลดลง สังคมเกิดวิกฤติ (เกษม วัฒนชัย. 2542)

มาตรการของรัฐได้ใช้นโยบายรัดเข็มขัดเพราะว่ารายได้จากการจัดเก็บภาษีของรัฐลดลงอันเนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจซบเซาทำให้

- 2.3.1 หน่วยบริการของรัฐต้องปรับลดบริการ
- 2.3.2 ให้มาตรการประหยัดทุกวิถีทาง
- 2.3.3 เข้มงวดกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ มากขึ้น ดังจะพบได้จากการที่รัฐให้ชะลอโครงการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ไว้ก่อน

ผลจากมาตรการต่าง ๆ ของรัฐส่งผลกระทบต่อโครงการพัฒนาสื่อที่ต้องมีการลงทุนสูงหรือต้องมีการนำเข้าวัสดุอุปกรณ์จากต่างประเทศเป็นอย่างมาก

2.4 โครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเทคโนโลยี

ถ้าจะกล่าวโดยภาพรวมของประเทศไทยแล้ว โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อรองรับเทคโนโลยีด้านการสื่อสารสมัยใหม่ของประเทศไทยยังขาดความพร้อม

ซึ่งเมื่อพิจารณาในด้านความก้าวหน้าแล้ว ประเทศไทยมีความรวดเร็วในการยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นอย่างมาก แต่ประสิทธิภาพในการใช้เทคโนโลยีมิได้วัดกันที่เครื่องมือ (Hardware) แต่เพียงอย่างเดียว หากหมายถึงความถึงความพร้อมด้านซอฟต์แวร์ (Software) ด้านสารสนเทศ (Infoware) และด้านบุคลากร (Humanware) ซึ่งประเทศไทยขาดการวางแผนการพัฒนาบุคลากรที่จะรองรับการพัฒนาเทคโนโลยี ขาดความพร้อมด้านซอฟต์แวร์ที่จะนำมาใช้งานที่เหมาะสมกับสภาพทางการศึกษาของประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเทคโนโลยีของประเทศไทยจะยังคงมีอุปสรรค ขาดความราบรื่นอีกอย่างน้อยในทศวรรษหน้า ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากสภาวะเศรษฐกิจการคลังของประเทศที่ทรุดลง อันอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเทคโนโลยี

คณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติได้กำหนดนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศไว้ว่าจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนำประเทศไปสู่ความมั่งคั่งและเท่าเทียมกันของสังคม โดยมีสาระสำคัญของนโยบายและภารกิจหลัก 3 ประการ

(1) สร้างโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศแห่งชาติที่เสมอภาค ประกอบด้วยภารกิจเบื้องต้นต่อไปนี้

- 1.1 ติดตั้งบริการโทรศัพท์ในหมู่บ้านทั่วประเทศ ภายใน 5 ปี
- 1.2 ปรับปรุงคุณภาพของเครือข่ายการสื่อสารทั้งในนครหลวงและในชนบท ไม่ให้ต่ำกว่ามาตรฐานสากล
- 1.3 ให้บริการข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชนทั่วประเทศตลอดเวลาโดยไม่จำกัดกลุ่มพวก ไม่จำกัดขนาดขององค์กร ไม่จำกัดขนาดธุรกิจ
- 1.4 ปรับปรุงกฎหมายในเรื่องอัตราค่าบริการการสื่อสาร เพื่อให้ประชาชนทุกระดับชั้น

สามารถรับภาระได้

- 1.5 ทบทวนและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และร่างกฎหมายใหม่ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

(2) การลงทุนกับทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยภารกิจเบื้องต้นดังนี้

- 2.1 จัดการให้ครูในโรงเรียนและคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาอีกทั้งเด็กนักเรียนและนักศึกษาได้มีโอกาสเรียนวิธีใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ วัตถุประสงค์เพื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือรับข่าวสารและความรู้ด้วยวิธีการเรียนด้วยตนเองหรือด้วยวิธีการสื่อสารตอบโต้กับครูหรือเพื่อนนักเรียนนักศึกษาด้วยกัน
- 2.2 ต่อเชื่อมโรงเรียนวิทยาลัยมหาวิทยาลัย และห้องสมุดด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้อ่านวยให้ครูและคณาจารย์สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ที่อยู่ห่างไกลด้วยสัมผัสเพียงปลายนิ้ว
- 2.3 นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการศึกษาทางไกลมาใช้อย่างเต็มที่เพื่อสนองความต้องการและความใฝ่ฝันของประชากรผู้มุ่งหวังต่อยอดทางทักษะและการศึกษาทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงอายุ อาชีพ ระยะเวลา หรือสภาพภูมิศาสตร์

(3) พัฒนาระบบสารสนเทศภาครัฐเพื่อบริการที่ดีขึ้น ประกอบด้วยภารกิจเบื้องต้นดังนี้

- 3.1 ลงทุนเพื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มที่ เพื่อนำไปสนับสนุนบริการของรัฐ เช่นการศึกษา บริการด้านการแพทย์ และสาธารณสุข เป็นต้น
- 3.2 รื้อปรับกระบวนการปฏิบัติอันเป็นประเพณี

ของหน่วยงานของรัฐทั้งปวง เพื่อนำไปสู่การใช้เทคโนโลยี สารสนเทศเพื่อการอันจะอำนวยคุณประโยชน์สูงสุด และเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการทำงานตามรูปแบบเก่าซึ่งสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ

- 3.3 เชื้ออำนวยต่อการเชื่อมทางอิเล็กทรอนิกส์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน และระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนและบริษัทธุรกิจเอกชน รวมถึงสมรรถนะในการส่งรับข่าวสารผ่านจุดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การสืบค้นข้อมูล เป็นต้น (ครวชิต มาลัยวงศ์. 2540: 57-60)

จากนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศข้างต้น พอจะคาดหมายได้ว่าการผลักดันนโยบายข้างต้นให้สำเร็จภายใน 10 ปี ข้างหน้านั้นคงจะยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่อีกมาก โดยเฉพาะปัญหาด้านงบประมาณ

2.5 ปัญหาเกี่ยวกับสื่อการเรียนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนที่ผ่านมา

สื่อการเรียนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนที่ผ่านมาส่วนใหญ่สื่อจะประกอบด้วย

- ก. สื่อสิ่งพิมพ์ ที่จัดทำในลักษณะชุดวิชาที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เนื้อหาที่สำคัญตามหลักสูตร ขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้
- ข. รายการโทรทัศน์ เป็นรายการโทรทัศน์ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนรู้ควบคู่กับชุดวิชา
- ค. รายการวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อเสริมการเรียนรู้
- ง. สื่อบุคคล เป็นสื่อที่ช่วยเสริมการเรียนรู้ในส่วนที่เป็นเนื้อหาเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น
- จ. สื่ออื่นๆ ได้แก่สื่อโทรทัศน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น

เทพเสียง วิดีทัศน์ หรือสื่อการเรียนการสอน
ที่ใช้กับคอมพิวเตอร์ ในรูปแบบต่างๆ (กรม
การศึกษานอกโรงเรียน. 2541 : 32-34)

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการประเมินสื่อของ
กรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ผ่านมาพบว่า

- 2.5.1 สื่อสิ่งพิมพ์อ่านเองแล้วเข้าใจยาก
ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม กรม
การศึกษานอกโรงเรียน. 2539) เนื้อหา
เน้นความจำมากกว่าการส่งเสริม ให้
คิดวิเคราะห์เนื้อหาที่มีรายละเอียดมาก
ขาดภาพประกอบหรือขาดการแทรก
กิจกรรมเอกสารถึงผู้เรียน ล่าช้าไม่
เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน(พัชราสังข์ศรี.
2540 : 161)
- 2.5.2 สื่อรายการโทรทัศน์ ส่วนใหญ่เวลา
ออกอากาศไม่ตรงกับเวลาที่ต้องการ
ถ้าจะบันทึกเทปไว้ ก็ลำบากเพราะไม่มี
เครื่องบันทึกเทป (เสรี ผู้เลี้ยง. 2542)
- 2.5.3 สื่อวิทยุกระจายเสียง ผู้เรียนส่วนใหญ่
ไม่ได้รับฟังเนื่องจากไม่มีเวลาว่าง
ไม่ทราบตารางออกอากาศ (พัชรา
สังข์ศรี. 2540 : 171)
- 2.5.4 ผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนสาย
สามัญประเภททางไกลใช้การคิดแบบ
โยงความสัมพันธ์มากที่สุด ใช้การคิด
แบบจำแนกประเภทในระดับปานกลาง
และใช้การคิดแบบวิเคราะห์น้อยที่สุด
(รัตนภรณ์ วงศาโรจน์. 2533 : 66)

นอกจากนั้นนายจ้างส่วนใหญ่ก็มีความต้องการ
คุณสมบัติของลูกจ้างที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ
ความสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้รวดเร็วมากกว่าความรู้
ด้านเทคนิคและทักษะทางเทคนิค (ก่อ สวัสดิพิพาณิช. 2526:
14-15 ; ชวลิต บุญยะไทย. 2531 : 7 ; อาทกร จันทรมล. 2536 : 4)

3. ลักษณะสื่อการเรียนสำหรับการศึกษา นอกโรงเรียน

จากข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องทั้งจากรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
สภาพเศรษฐกิจของประเทศ โครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับ
เทคโนโลยี และปัญหาเกี่ยวกับสื่อการเรียนสำหรับการ
ศึกษานอกโรงเรียนที่ผ่านมาสามารถสังเคราะห์เป็นแนว
โน้มลักษณะสื่อการเรียนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนได้
ดังนี้

- 3.1 เป็นสื่อที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน
ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นที่
กระบวนการมากกว่า ผลลัพธ์ที่จะเกิด
(Process over outcome) นั่นคือ สื่อควรจะเป็น
สื่อที่ทำให้ผู้เรียนได้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติ
(Active Participation) ให้มาก
- 3.2 เป็นสื่อที่มีกระบวนการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่
ผู้เรียน เพื่อการปรับปรุงพฤติกรรมตนเอง
ได้อย่างทันทีทันใด และเป็นข้อมูลย้อนกลับ
(Feedback) ที่เฉพาะเจาะจงที่สะท้อนถึง
พฤติกรรมของแต่ละบุคคล
- 3.3 เป็นสื่อที่ส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของ
ผู้เรียนอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป
ทีละเล็กทีละน้อยตามระดับความสามารถ
ของผู้เรียน (Gradual Approximation) ค่อย ๆ
สะสมความรู้ทีละความ คิดรวบยอดมากขึ้น ๆ ตามลำดับ
- 3.4 เป็นสื่อที่สามารถสร้างแรงจูงใจภายในให้
มีความต้องการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง โดย
จะต้องมีกลวิธีในการทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้
สึกพึงพอใจ ภาคภูมิใจกับความสำเร็จ
และสนุกสนานกับความสำเร็จของตนเอง
ซึ่งเป็นบทบาทของครูที่จะต้องจัด
ประสบการณ์ผ่านสื่อให้เหมาะสมกับระดับ
ความสามารถของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้

รับประสบการณ์แห่งความสำเร็จ (Success experience)

- 3.5 เป็นสื่อที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบรอบรู้ (Mastery Learning) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง ได้ตามรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง (Learning style) เรียนได้ตามระดับความสามารถของตนเอง
- 3.6 มีลักษณะของการจัดเป็นสื่อประสม (Multi media) และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) กับสื่อมากขึ้น โดยเน้นความหลากหลายของสื่อ ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ได้เร็วและมีประสิทธิภาพ

จากลักษณะของสื่อที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มของสื่อเพื่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนนอกโรงเรียนในทศวรรษหน้าจะเป็น ชุดการเรียนรู้ (Learning Package) ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองมากขึ้น และชุดการสอน (Instructional Package) ที่อำนวยความสะดวกให้ครูนำไปใช้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบภายในสื่อ สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed materials) จะยังมีความสำคัญและเป็นสื่อหลัก ทั้งนี้ เพราะสภาพความพร้อมของผู้เรียน สถานศึกษาทั้งเชิงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ที่จะรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศให้กระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมกับผู้เรียนทุกกลุ่มนั้น จะยังคงเป็นปัญหาต่อไปในระยะ 10 ปีข้างหน้า ทั้งนี้เพราะการปฏิรูปการศึกษาในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการจัดการศึกษาของประเทศไทยยังจะต้องพบกับปัญหาอีกหลายประการ อาทิ ปัญหาการจัดการด้านโครงสร้างการบริหารของกระทรวงศึกษาธิการ ศาสนา และวัฒนธรรม ปัญหาการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน ปัญหาการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ปัญหาการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะของเทคโนโลยีสารสนเทศ อาทิ Videodisc ; CD-ROM ; Internet เป็นต้น จะถูกเร่งพัฒนาระบบเพื่อให้เป็นสื่อที่มีปฏิสัมพันธ์ได้มากขึ้น ทั้งครูผู้สอนและผู้เรียนจะได้มีโอกาสเข้าถึงได้ง่ายขึ้น แต่จะมีแนวโน้มว่าสื่อประเภทซีดีรอมจะถูกผลิตและแพร่หลายให้เป็นทางเลือกใหม่สำหรับผู้เรียนมากกว่า

4. เนื้อหาของสื่อ

ด้านเนื้อหาของสื่อการเรียนการสอนในอนาคตนั้น ถ้าพิจารณาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพอจะสรุปเป็นแนวโน้มได้ว่า

- 4.1 เนื้อหาของสื่อจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา ซึ่งจะถูกกำหนดไว้เป็น 2 ส่วน คือเนื้อหาที่เป็นหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาคือ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
- 4.2 สื่อจะต้องถูกออกแบบให้มีกระบวนการ (process) ที่ให้แนวคิดมากกว่าที่จะเน้นเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง (Fact)
- 4.3 สื่อจะต้องมีความง่ายต่อการปรับปรุงข้อเท็จจริงภายในสื่อให้ทันกับเปลี่ยนแปลงทางวิชาการได้โดยไม่ยุ่งยากจนเกินไป

5. กระบวนการผลิตสื่อ

สื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับใช้ในระบบการเรียนการสอนนอกโรงเรียน (ซึ่งในความเป็นจริงอนาคตการเรียนอาจใช้ร่วมกันได้ทั้งในระบบโรงเรียนและระบบการศึกษาตามอัธยาศัย) จะต้องมีการผลิตสื่อที่จะสามารถ

ประกันคุณภาพสื่อที่ผลิตขึ้นว่ามีประสิทธิภาพสามารถนำผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ การวิจัยและพัฒนาสื่อฉบับเป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะช่วยทำให้การผลิตสื่อเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัย (Research) ก่อนการพัฒนาสื่อฉบับเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งที่คณะผู้ผลิตสื่อจะต้องวิจัยเพื่อหาองค์ความรู้ให้ได้อย่างชัดเจนว่าผู้เรียนมีคุณลักษณะบางอย่างจะเรียนรู้ภายใต้วัตถุประสงค์การเรียนรู้หรือกิจกรรมการหรือสื่อ (ตลอดจนรายละเอียดภายในตัวสื่อ) อย่างไรที่จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้เร็วที่สุดมีประสิทธิภาพที่สุด เมื่อชัดเจนในกรอบความคิดเบื้องต้นแล้วจึงจะดำเนินงานในขั้นการพัฒนาต่อไปได้ องค์ความรู้ที่จะเป็นพื้นฐานสำหรับการผลิตสื่อ นั้น ผู้ผลิตจะต้องสังเคราะห์จากหลักการทางจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการทฤษฎีการประมวลผลทางปัญญาของมนุษย์ หลักการออกแบบสื่อ หลักการสื่อสารและอื่น ๆ อย่างรอบด้าน สิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนหัวใจที่มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้การผลิตสื่อเป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพและอยู่บนหลักการแห่งเหตุและผล

การพัฒนา (Development) เมื่อมีกรอบแนวคิดได้ชัดเจนแล้ว ลงมือผลิตสื่อตามแผนที่วางไว้ แล้วนำไปทดสอบประสิทธิภาพแบบหนึ่งต่อหนึ่ง แบบกลุ่มย่อยและทดสอบภาคสนามต่อไปตามลำดับ

การวิจัยเพื่อการปรับปรุงสื่อ เมื่อสื่อได้ถูกพัฒนาจนสำเร็จแล้ว หากจะทำให้กระบวนการผลิตและพัฒนาสื่อมีความสมบูรณ์มากขึ้น ควรที่จะมีการวิจัยติดตามประเมินผลการใช้สื่อเพื่อนำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงสื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

6. บทสรุป

สื่อการเรียนการสอนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียนในทศวรรษหน้าจะมีลักษณะเป็นสื่อที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อมากขึ้น (Interactive media) และเป็นการผลิตที่ยังยึดหลักการสื่อประสม (Multi media) เป็นสำคัญยังมีความเชื่อว่าสิ่งพิมพ์จะยังเป็นสื่อที่มีความสำคัญและเป็นสื่อหลักสำหรับการศึกษานอกโรงเรียน แต่แนวโน้มของการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์จะเริ่มแพร่หลายและมีความต้องการมากขึ้น แต่ปัญหาจะติดขัดอยู่ที่ขาดบุคลากรที่จะมาบริหารจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จะรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะทำให้เป็นระบบที่ผู้เรียนเข้าถึงเทคโนโลยีได้ง่าย จะยังเป็นปัญหาสะท้อนภาพของการขาดความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาต่อไปอีกระยะหนึ่ง สำหรับกระบวนการผลิตสื่อจะต้องดำเนินการตามแนวการวิจัยและพัฒนาสื่อ จะมีทั้งสื่อที่เป็นสื่อที่ผลิตจากส่วนกลางและอีกส่วนหนึ่งเป็นสื่อที่สะท้อนและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามปัญหาที่จะเป็นประเด็นหลักของการผลิตสื่อในอนาคตคือการออกแบบสื่ออย่างไร ที่จะสนองตอบต่อแนวคิดสำคัญ 2 แนวคิดคือการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการเน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา จึงเป็นประเด็นที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายจะต้องพิจารณาและช่วยกันสร้างองค์ความรู้ให้มากพอที่จะใช้เป็นกรอบความคิดในการผลิตสื่อสำหรับทศวรรษหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

- ก่อ สวัสดิพานิชย์. (2526) "ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันเกิดจากแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก" ในหนังสือที่ระลึกสมาคมศิษย์เก่าพณิชยการ หน้า 13 - 15 ชลบุรี : โรงพิมพ์สัมพันธ์พานิชย์.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2541) รายงานผลการดำเนินงานกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประจำปี 2540. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2538) สถิติจำนวนผู้เรียนในกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนประเภทต่าง ๆ. กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- เกษม วัฒนชัย. (2542) แผ่นโป่งใสประกอบการบรรยาย บรรยายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2542 ณ หอประชุม อารังบัวศรี มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี
- คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบบริหารการเงินของประเทศ (ศปร) (2541) ศปร. พิจารณาแบ่งกัชาติ ฉบับเฉพาะบันทึกประวัติศาสตร์ ไครผลลาญเงินชาติ กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ครรชิต มาลัยวงศ์. (2540) ทศนะไอที. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชวลิต บุญยะไทย. (2531) "แนวโน้มอนาคตของสภาพแวดล้อมศึกษาในเอกสารบรรยายประกอบการประชุม เข้ม. หน้า 7 กรุงเทพฯ : ดวงกมล
- ประเวศ วสี (2540) อนาคตของประเทศไทยหลักการเพื่อการยกร่างรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน
- พัชรา สังข์ศรี. (2540) การศึกษาปัญหาในการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาโดยวิธีเรียนทางไกลของนักศึกษาผู้ใหญ่ในเขตอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- รัตนภรณ์ วงศาโรจน์. (2533) การศึกษาแบบการคิดและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักศึกษาผู้ใหญ่ในจังหวัดสมุทรสงคราม. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.... ฉบับที่ได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา 1 กรกฎาคม 2542 เอกสารอัดสำเนา ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม, กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2539) สรุปการสัมมนาเพื่อพัฒนาแนวทางการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ระหว่างวันที่ 4-6 สิงหาคม 2539 ณ โรงแรมรอยัล การ์เดนรีสอร์ท เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541) ความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ พ.ศ.2541 กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี
- เสรี ผู้เลี้ยง. (2542) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ครูประจำกลุ่ม กศน. หลักสูตร ปวช. สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ณ บริษัทสหยูเนี่ยนจำกัด สาขาศรีราชา ผศ.มนตรี แยมกลีกร ผู้สัมภาษณ์
- อาทร จันทวิมล (2536) "สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรายบุคคล" ในรายงานการวิจัยการศึกษาความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถม มัธยม และอาชีวศึกษาของไทยในทศวรรษ 1990. หน้า 129 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
- อมร รักษาสัตย์. (2541) รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนพร้อมบทวิจารณ์ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.